

Brangstrupskatten

— 125 år efter fremkomsten

Mogens Bo Henriksen

I disse år beretter medierne jævnligt om ædelmetalfund fra Gudmeområdet. Der synes ingen ende på den mængde smykkedele og betalingsguld og sølv, som især metaldetektorerne kan finde i pløjelaget. Genstandene stammer hovedsageligt fra skatenedlæggelser, som ploven nu bringer for dagen. Hovedmængden af fundene stammer fra 3.-7. årh. e.v.t. — den romerske og germanske jernalder. Fundkoncentrationen i Gudmeområdet er så betydelig, at man her kan tale om et politisk og magtmæssigt centrum — en slags lokalt kongedømme om man vil.

Indtegner man alle fynske guldfund fra den nævnte periode på et kort, vil man se, at ikke kun selve Gudmeområdet har givet mange fund fra denne tid. Også i Ringeområdet, Gudme Herreds inderste sogn, ses en koncentration af fund. Et af disse, Brangstrupfundet, fremkom for nu 125 år siden. På trods af de seneste års fund er Brangstrupfundet stadig et af jernalderens betydeligste skattefund, både på grund af det særprægede indhold og vægten på ca. 1650 gram.

Den 15. sept. 1865 meddelte Berlingske Tidende kort, at der ugen før var oppløjet en guldskat på Brangstrup Mark. Allerede den 24. sept.

samme år giver Kammerråd C.F. Herbst i samme avis en grundigere redegørelse for fundets sammensætning, dets kulturhistoriske baggrund og fundhistorien. Den præcise fundhistorie og oldsagsliste får man dog kun i Nationalmuseets protokol for året 1865, hvor J.J.A. Worsaae med sirlig håndskrift har foretaget en grundig beskrivelse.

1860'erne var en tid, hvor Dalgas' motto om, »hvad udad tabes må indad vindes« sang i ørene på enhver husmand. Således åbenbart også på husmand Niels Frederiksen i Brangstrup. Hans lille husmandssted, i dag Lillemarksvej 8, gav næppe det store udbytte. Det var sikkert årsagen til, at Frederiksen omkring 1859 havde påbegyndt tilfyldningen af et lille og for dyrkningen generende vandhul, som lå midt på hans mark. I følge udskiftningskortet fra 1810 stod der på dette tidspunkt blankt vand i hullet. Tilfyldningen er sikkert sket ved fortsat udpløjning og almindelig tilkastning med fyld fra siderne. Den 9. september 1865 havde Niels Frederiksen hjælp af ungarl Niels Rasmussen fra Sødinge ved pløjningen. Omtrent midt på marken og altså vistnok nær kanten af førnævnte vandhul, blotlagde ploven to store ringe, to halvmåneformede hængesmykker

2 Guldstanger, 1 Guldspiralring, 1 Guldsverlag,
 12 Guldhængesmykker, 1 Guldfingerering, 46 romerske Gulds-
 mønter fra 250-350 af: Kr., fundet 1865 i Hanten
 af en opfyldt Dam ca: 80 mt. sydøst for Hovrøjen i
 Brangstrup. - Danmarks næststørste bevarede Gulds-
 fund. Vægt: 1,7 kg. (Nationalmuseet.)

og 6 romerske mønter, alt af guld. Ved en eftergravning 2 dage senere fandt de to yderligere en del ting, som via konsul C. Jensen, Svendborg Amtshus, blev indleveret til Museet for Nordiske Oldsager i København. Alle genstande fremkom inden for et areal på »3 à 4 Favne i Længden og 2 Favne i Bredden«. En genstand fremkom under mærkelige omstændigheder den 13. sept. Da Niels Frederiksen's kone Dortha kom ud i bryggerset lå en gulfingerring på et hakkebræt. Formodentlig var denne fundet samme sted som de øvrige genstande, men af en ukendt person, som fik dårlig samvittighed og derefter afleverede den i anonymitet.

Fundet bestod nu af 46 romerske guldmønter, 16 hængesmykker, et stykke af en spiralarmring, et guldbeslag med 2 nagler, 2 ombøjede stænger af sølvblandet guld, en halvkugleformet genstand — og hertil den senere tilkomne fingerring. Tilsammen vejede det 113 1/8 Lod. For mønterne modtog finderne 257 rigsdaler, for de øvrige genstande 1089 rigsdaler i danefægodtgørelse. Dusøren på i alt 1346 rigsdaler har været en anelig formue for husmanden og hans plovmand. Beregninger lavet ud fra et andet fynsk guldfund, som fremkom på samme tid, sandsynliggør, at der var tale om mindst 7 års »normalindtægt« for en husmand som Niels Frederiksen. Selv om Frederiksen og Rasmussen delte penge, var der alligevel mulighed for lidt luksus i en tid, hvor et pund kaffe

kostede 76 øre og et kilo rugbrød 14 øre. (Henrik Thrane i Fynske Minder 1989).

I 1871 skal guldfundets sidste 2 guldmønter være fundet. Disse er dog ikke indført sammen med de øvrige genstande i Nationalmuseets oldsagsprotokol. Derimod findes der i 1873 igen indført oldsager fra Brangstrup. Denne gang havde Niels Frederiksen fundet endnu et hængesmykke og en ombøjet guldstang med en vægt på 33/64 lod. Dusøren var 9 rigsdaler. Denne gang blev fundene indsendt via herredsfoged Tvede i Svendborg.

Niels Frederiksen var i følge de lokale historier så opsat af tanken om at finde mere, at han fortsatte med at undersøge jorden i de kommende år. Til sidst fik hans kone ham til at sælge jorden, og de flyttede til et hus på den anden side af vejen. Herfra kunne han dog stadig se fundstedet, og blev ved at hjemsoge det. Til sidst skulle han have solgt også dette nye hus for at flytte til Jylland. Brangstrup besøgte han aldrig siden hen.

Denne lille historie illustrerer ganske godt, hvorledes mennesket trylles bindes eller måske ligefrem forbindes af det skinnende og værdifulde guld. Men Brangstrupskatten er imidlertid andet end blot en kostelig samling ædelmetal. Den er et væsentligt kulturhistorisk fund, der vidner om kontakter til fjerne egne på overgangen mellem ældre og yngre jernalder.

Brangstrupskatten er et smykke- og møntdepot. (Fig. 1).

Smykkerne består af armringe, der i virkeligheden skal opfattes som guldstænger — guldbarrer — som er rullet op til armsmykker. Hertil kommer flere typer hængesmykker. Den ene er halvmåneformede guldplader med ophængningsøsken uden ornamenter. Den anden type er også halvmåneformet men med udsmykning i form af bl.a. løver, et dyr, som må have virket mere end eksotisk på den fynske jernalderbonde. Den 3. type er nærmest bladformede hængesmykker med og uden udsmykning. Slutteligt findes rektangulære hængesmykker med og uden udsmykning. På nær en enkelt har alle mønter i fundet enten gennemboring eller pålodet øsken, således at også disse har fungeret som hængesmykker.

Hængesmykkernes nøjagtige funktion kendes ikke, men det formodes, at de har indgået i et sammensat hals-smykke, evt. kombineret med glas- og ravperler. Fundet har imidlertid ikke været nedlagt i jorden i form af et eller flere smykker. En ødelæggelse har først fundet sted; således var alle store halvmåneformede smykker sammenbøjede.

Mønterne er præget mellem kejser Trajanus Decius (248-251) og Konstantin den Store (306-337). De ældste mønter fremtræder i slidt stand, medens de yngre er ganske friske i præget. Det må betyde, at nedlægningen af genstandene har fundet sted engang i sidste halvdel af 4. århundrede — på grænsen mellem yngre romersk og germansk jernalder.

Hvorfor gravede man i sin tid guldstakten ned ved Brangstrup? Det er et af de uklare punkter, som omgiver fundet. Vi er i dag ikke helt klar over, præcis hvordan stakten var nedlagt i forhold til vandhullet. Blev det gravet ned i kanten af den lille dam, eller på en mindre højning umiddelbart ovenfor? Lå vandhullet inde på en boplads eller evt. i udkanten af et bopladsområde, og hvor ligger i så fald selve bopladsen? Var tingene nedlagt i et lerkar eller en anden beholder — var her en markering i form af en pæl eller en stor sten? Alle disse spørgsmål står ubesvaret hen — sammen med mistanken om, at Niels Frederiksen ikke fik alt med op. Fremtidige detektorafsøgninger og prøvegravninger vil måske kaste lidt lys over disse spørgsmål.

Hvor kommer så egentlig genstandene i guldstakten fra? Allerede Worsaae var klar over, at hængesmykkerne fandt deres lige i Ukraine (USSR). Flere af hængesmykkerne finder deres nærmeste paralleller i området mellem Donau og Dnepr's udløb i Sortehavet, i Cernjachov-kulturens område, hvor goterne og herulerne herskede. I dag indgår området i Rumænien og Ukraine. Op mod halvdel — heraf faktisk alle fundets sene mønter — er præget i Donaulandene, hvilket understreger genstandenes herkomst.

Hvorfor kom Brangstrupskattens genstande den lange vej herop? Allerede fra midten af yngre romertid så man forbindelser mellem Fyn og

Cernjachov-kulturen. Bestemte typer smykkenåle og jernkamme forekommer på Fyn som lån fra området mellem Donau og Dnepr. Jernkamme forekommer bl.a. i ret stort tal på midtfynske gravpladser, således også på den her i skriftet omtalte Bregentvedgravplads, hvis sene grave netop er samtidig med Brangstrupfundet. Genstandene er sandsynligvis via havnepladsen i Lundeberg og centralmagten i Gudme endt hos en jernalderhøvding i Brangstrupområdet. Denne nedgravede sin formue ved den lille dam, men fik den aldrig siden gravet op. Vi kan kun gætte på, om det skyldes almen glemsel, dødsfald eller måske, at skatten blot var gemt i jorden til brug i det hinsides efter døden.

Som antydnet i indledningen kendes flere guldskatte fra Midtfyn, alle samtidige eller lidt senere end Brangstrupskatten. To større nedlægninger kendes fra Rynkebygård og Boltinggårds Skov, medens de øvrige fund blot er enkeltgenstande — betalingsguld eller guldmønter.

Den tyske arkæolog Joachim Werner har påpeget koncentrationen af guldfund i Ringeområdet i sammenhæng med de langt større fundkoncentrationer i Gudme-Lundebergområdet. Man fristes til at se Ringe-Brangstrup-Boltinggårdsområdet som et mindre »centrum« under Gudmebygden. Gudmebygden markerede sin position ved gigantiske lagre af ædelmetaller og romersk import, som den havde mulighed for

at få fra udlandet via sin havne- og handelsplads ved Lundeberg. Gudmehøvdingen rådede imidlertid også over øens — ja landets — største gravplads, Møllegårdsmarken ved Broholm. Her er undersøgt over 2000 grave, heraf mange rigt udstyrede. Så store var forholdene ikke inderst i Gudme Herred, hvor en underhøvding måske residerede. Men pæne mængder af guld blev dog lagt i jorden her. Og midt i den midtfynske guldkoncentration finder vi Fyns næststørste gravplads fra yngre romertid — Bregentvedgravpladsen. Som omtalt andetsteds udmærker denne sig netop ved en del importfund, som ganske givet kom hertil via Gudme-Lundeberg bygden. Fremtidige intensive undersøgelser i Brangstrup-Boltinggårds Skov-området vil være af stor vigtighed for at afklare, om det virkelig har været et samfund med tæt økonomisk og politisk tilknytning til Gudmebygden. Bo- og gravpladser skal findes og undersøges. Fundstederne for de gamle skattefund bør i første omgang være mål for undersøgelserne for at afklare, om genstandene blev nedgravet på eller uden for bopladserne.

Nær Brangstrupskattens fundsted opførte lærer H.M. Henriksen fra Brangstrupskolen et lille mindesmærke, som efter en omskiftelig tilværelse i dag står på ejendommen Guldager på Lillemarksvej 8. På en lille stenomkranset højning står en pryddysse, hvis overligger bærer følgende romantiserede indskrift (fig. 2):

Roms guld i Gothers vold
kom her af oldtids muld
med lys om folkets færd.

Dette kunstige fortidsminde er blot ét
i en række af midtfynske falske old-
tidsminder, som blev opført til over-

flod i haveanlæg i slutningen af sidste
og begyndelsen af dette århundrede.
I dag er det et stykke kulturhistorie i
sig selv, omend det ikke, som guld-
skattens fine smykker, fortæller om
forbindelser til et område 1500 km
borte.

Kilder:

Oldsagsprotokoller og diverse avis-
udklip i Nationalmuseets beret-
ningsarkiv.

C.F. Herbst: Brangstrup-Fundet.
Aarbøger for Nordisk Oldkyndig-
hed og Historie 1866.
Joachim Werner: Danceny und

Brangstrup. Untersuchungen zur
Cernjachov-Kultur zwischen Sereth
und Dnestr und zu den »Reich-
tumszentren« auf Fünen. Bonner
Jahrbücher Band 188, 1988.

Niels Breitenstein: De romerske
Møntfund fra Gudme Herred, Nor-
disk Numismatisk Årsskrift 1942.